

IVAN ŠKAFAR KOT RAZISKOVALEC PREKMURSKEGA SLOVSTVA

Prekmursko zgodovinopisje, literarno, kulturno in politično, si je kot življenjski načrt postavila in ga v pravem strokovnem pomenu razvila generacija, ki so se ji s prevratom leta 1919 odprle slovenske šole. Ne da bi pred tem ne bilo posameznih zavzetih delavcev, ki so pisali o domači preteklosti (Košič, Klekl ml.), vendar so se ti zgodovine lotevali občasno in brez širšega proučevanja. V vrsto sistematičnih proučevalcev prekmurske zgodovine, ki so v naših dneh vidno razširili in poglobili vednost o njej, sodi iz prvega povojnega rodu ob Vilku Novaku in Ivanu Zelku preminuli upokojeni radeljski župnik in dekan Ivan Škafar (umrl 13. februarja 1983).

Življenjskih podatkov ne bom obnavljal, najti jih je v Slov. biografskem leksikonu III (do l. 1970) in v treh (štirih) člankih, napisanih pokojniku v spomin (J. Smej, Družina 6. III. 1983, V. Novak v koledarjih Mohorjeve družbe in Stopinjah za 1984 in F. Šebjanič, Kronika 1983/1). Na tem mestu naj povzamem samo, da se je I. Škafar rodil v Beltincih l. 1912 in da je pokopan v bližnjih Bratoncih, kjer je preživel mlada leta.

Kaj je spodbudilo mladega Ivan Škafarja, da se je kot bogoslovec zapisal zgodovini in da je pozneje ob duhovniški službi posvetil toliko časa in truda samostojnemu raziskovanju? Po vsej verjetnosti najprej prepričanje, da je bilo dogajanje v rodni deželi od srednjega veka dalje mnogo zanimivejše in pomembnejše, kot bi bilo sicer sklepati iz nekih splošno razširjenih sodb. Poleg tega je opažal zamudništvo glede na desni breg Mure, upošteva, da je bila zgodovini Slovenskih goric namenjena nemajhna skrb že od Krempla dalje, posebej še po ustanovitvi Časopisa za zgodovino in narodopisje (naj omenimo samo Kovačičevi monografiji o Ljutomeru in o Središču ob Dravi).

Odkritje stanja je klicalo po delavcih in Škafar je požrtvovalno in z izredno raziskovalno voljo sledil temu klicu. Daleč od središčnih knjižnic in od študijskih krogov je zbiral in razgledljal, pisal in spet zbiral. Pota, ki jih je moral opraviti, ko je iskal redke primerke knjig ali specialno predmetno literaturo, so naravnost neizmerljiva. Vztrajno je grebel za prvimi viri in odkrival na Slovenskem in še v večji meri prek domačih meja, pri sosedih, v knjižničnih in arhivskih fondih dokumente in pričevanja, o katerih vseh niti strokovno poučeni niso imeli pojma. Skromen, kot je bil, ni hlatal po zunanjih priznanjih. Delal je največ sam, oprt bolj kot na kaj drugega in na koga drugega na svojo zavest o dragocenosti prekmurskega kulturnega in vaškospupnostnega dogajanja, tega, kar je bilo v posameznostih potrebno odkriti, dasi se dogajanje, kakršno je že bilo, ni kitilo z bliščem in sijajem.

Škafarjev zgodovinopisni opus je obilen, obsega študije in članke z raznih zgodovinskih področij: iz krajevne, cerkvene in kulturne zgodovine, seveda prekmurske. V slavističnem tisku nas obvezuje spomin na pokojnika kot na literarnega zgodovinarja, ker je neutrudno delavni podeželski duhovnik objavil nekaj prispevkov tudi na straneh Jezika in slovstva oziroma Slavistične revije.

Škafarjev prvi vidnejši spis je bila kulturnozgodovinska razprava s književnim obeležjem *Družba svetega Mohorja in Slovenska krajina* (1937). Z metodo, naslonjeno na številčne podatke (ki ni v ničemer zastarela), je dosegel, kakšna je bila dejanska razširjenost mohorjanskih knjig v razmerah obrobne ogrskega Prekmurja. Hkrati je preverjal, koliko in kako so bile te knjige namenjene narodnokulturnemu ozaveščanju. Spis je izšel tudi

v posebni knjižici in je pobudil tri ocene (Smolejevo v Mladiki in Bohinčevo v Glasniku Muzejskega društva 1938 ter Baševo v mariborskem Časopisu 1939). Ocenjevalci opozarjajo na tehtnost obravnavane snovi, saj po Baševih besedah ni »vprašanja iz novejše zgodovine Prekmurja, ki bi narodni in kulturni razvoj Prekmurja ilustriralo tako vsestransko kakor njegovi odnosi do Družbe sv. Mohorja.« Baš je, opiraje se na rokopis Kovačičevih spominov iz l. 1893 (ki ga je pozneje, l. 1970, širše prikazal Škafar), nakazal, da bi bilo zaželeno témo sólo razširiti.

Pravo obdobje Škafarjevega zgodovinarskega objavljanja je sledilo po letu 1969. Poslej so si sledile njegove študije tako rekoč nepretrgano, vse do zadnjega, ko je to in ono ostalo začeto ali napol izdelano v predalih. Leta 1969 je Škafarjeva znanstvena publicistika segla tudi v slavistični svet. Spominjamo se njegove temeljite analize obravnave *prekmurskega slovstva v Šafařikovi Zgodovini južnoslovanske književnosti* (v JIS). Škafar je s podrobno raziskavo od knjige do knjige razložil, kolikšen je bil dejanski Čopov delež pri navedbi starih prekmurskih tiskov v znamenitem kompendiju, ki je – kot je znano – šel v svet s Šafařikovim imenom trideset let po nastanku. Dognal je, da znaša Čopov delež v prekmurianah tretjino in da je preostalo gradivo praški slavist nabral po drugih virih.

Druga Škafarjeva pomembna slavistična objava, ki je široko odmevala tudi onstran meja, je bila izčrpna študija o dveh pesemskih zbirkah gradišćanskega Hrvata *Gergura Mekińića Pythiraeusa* (Duševne pesmi, 1609, 1611; ČZN 1969/Bašev zbornik). Avtor je historiatu nastanka obeh pesmaric dodal obsežen prikaz vsebine. Knjigi, ki so ju odkrili v Ljubljani, sta zbudili veliko zanimanje, ker sta razkrili, da so imeli Hrvatje na Gradišćanskem pred dovolj znanim kontinuiranim katoliškim še protestantsko slovstvo.

V letu 1970 je Škafar tiskal v Kroniki dva gradivska, bogato komentirana spisa: *Dve ohranjeni pismi B. Raića J. Borovnjaku* (iz let 1881 in 1886) in *Gaborjevo pismo upravi Slovenskega gospodarja l. 1876*. Že naslova objav nakazujeta še eno področje, ki se mu je prekmurski zgodovinar vneto posvećal, to so bili stiki Slovencev na Ogrskem z drugimi Slovenci. Ko poudarjam bogati komentatorski instrumentarij, naj za zgled navedem, da je pišec članka v zvezi s pismom kmeta iz prekmurske Bistrice povzel, kaj je Gospodar v 70. letih pisal o Prekmurcih (volitve v soboškem okraju 1872 in 1875) in je odgovarjal na vprašanje, od kod v Gaborjevem pismu tolikšno znanje knjižnega jezika in slovenskega črkopisa. Iste (»kontaktološke«) narave je Škafarjeva objava v Slavistični reviji 1972: *J. Borovnjak in A. Trstenjak* (naslonjeno na dokumentacijo v Trstenjakovi zapušćini v NUK). Hkrati je Škafar na več mestih (Dialogi 1970, Prostor in čas 1974) nastopil proti napaćnim (in krivićnim) razlagam vloge Ivanocyja in njegovega kroga v zvezi z njihovo poživitevjo prekmurske publicistike v zaćetku stoletja.

Za slovstveno zgodovino je posebnega pomena Škafarjeva objava prvega prekmurskega jezikovnega spomenika, t. i. *martjanske pogodbe* (Kronika 1972). Čeprav je bilo besedilo znano iz Steletove objave (ČZN 1927), je Škafarjev članek prinesel mnogokaj novega, predvsem obsežen historiat (s 66-imi referencami). Sam si na tem mestu dovoljujem pripombo, da kljub doloćnim kajkavskim elementom že zaradi uporabljenih znakov ö, ü in ej ostaja besedilo v prekmurski narećni coni, kakor je veljalo do Škafarjevega drugaćnega mnenja.

V zvezi z martjansko pogodbo se je Škafar pomudil ob osebni povezavi med župnikom Jožefom Bagaryjem in med Antonom Trstenjakom, enem najpomembnejših središćnih informatorjev o Prekmurcih (objavljena tri prekmurska pisma iz let 1883-84). Pokojnikova velika želja je bila, da bi prišlo do tiska Trstenjakovega rokopisa iz zaćetka stoletja, ta namreć hrani celo vrsto zanimivih podatkov, ki jih je ljubljanski publicist zbral v Prekmurju na dveh potovanjih l. 1883 in 1903 in je monografski elaborat prvotno namenil za Matićino serijo orisa slovenskih pokrajin. (V zadnjih Stopinjah je V. Novak objavil dva odlomka z mislijo, da nam Trstenjakovi »preprosti opisi . . . zelo mnogo povedo o narod-

nostnih in splošno kulturnih ter gospodarskih razmerah tistega časa«, in ponovil Škafarjevo željo, da bi delo kdo izdal.)

Posebno skupino sestavljajo objave, ki jih je Škafar namenil osrednji katoliški pisateljski osebnosti prekmurskega slovstva Miklošu Küzmiču. Naj jih vsaj naštejemo: *Madžari o prvih štirih knjigah M. Küzmiča* (ČZN 1975), *Iz dopisovanja med škofom J. Szilyjem in M. Küzmičem . . .* (SR 1975, 41 obojestranskih pisem v latinščini in v prevodu), »*Veliki abecednik*« *M. Küzmiča iz l. 1790 in njegov ponatis* (ČZN 1976). Študijam pripada posebna cena tudi zato, ker dopolnjujejo odkritja J. Smeja o pesniški (epistolarni) tvornosti Küzmičevega kroga (Muza M. Küzmiča, 1976 : 29 Küzmičevih in 3 Čergičeve pesmi). V konec XVIII. st. sodi še snov Škafarjeve razprave *Slovenski abecedar M. Bakoša iz l. 1790 in njegov ponatis* (ČZN 1978, prim. F. Šebjanič, JiS 1969/70).

Za literarno (kulturno) zgodovino XIX. st. velja omeniti vsaj dva Škafarjeva prispevka: *Oda J. Košiča iz l. 1813* (v latinščini in s slov. prevodom, Acta ecclesiasticae Sloveniae, 1979) in *Gradivo k zgodovini uvedbe madžarščine v slov. ljudske šole v Prekmurju* (z objavo dokumenta iz l. 1874, ČZN 1978).

Najvidnejše Škafarjevo delo, tako rekoč njegov življenjski opus, je *bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919* (s sodelovanjem V. Novaka, 334 enot, SAZU 1978, prim. oceno N. Brumen, JiS 1978/79).

Čeprav smo opustili navajanje širših zgodovinskega traktatov (o beksinskem arhidiaconatu, razprostranjenost zemljišča lendavskih Banfijev, vprašanje luteranstva in kalvinizma itd.), je že iz povedanega razvidno, kako bogato delo je zapustil za sabo Ivan Škafar. Marljiv in skromen, kot je bil, si je s svojim delom zagotovil trajen in časten spomin.

Štefan Barbarič
Slovanska knjižnica v Ljubljani